

บทที่ 2

ลักษณะการค้าของไทยกับต่างประเทศในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศตะวันตกในระยะแรก จะพบว่าสัมพันธ์ไมตรี¹ ที่ไทยมีต่อประเทศตะวันตกนั้น โดยทั่วไปเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางการค้าต่างประเทศระหว่างไทยกับชาติตะวันตก พ่อค้าต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายกับไทยมีทั้งตัวแทนของบริษัทการค้าและพ่อค้าเอกชน ระบบการค้าต่างประเทศของไทยในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์นั้นมิได้เป็นระบบการค้าเสรี หากแต่เป็นการค้าในระบบผูกขาดที่กำหนดให้พระคลังสินค้าเป็นผู้ควบคุมโดยตรง นอกจากจะผูกขาดสินค้าที่สำคัญแล้ว พระมหากษัตริย์เสนาบดี ตลอดจนข้าราชการบริพาร ยังแต่งตั้งเจ้าไปค้าขายอีกด้วย มีทั้งเจ้าหลวงและของเอกชน พระมหากษัตริย์จึงได้ชื่อว่าเป็นพ่อค้าคนสำคัญของประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญสำหรับราชสำนักของประเทศทางตะวันออก¹ อย่างไรก็ตามระเบียบวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับระบบการค้าต่างประเทศของไทยกับชาติตะวันตกนั้น เป็นสิ่งที่พ่อค้าตะวันตกรังเกียจโดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าอังกฤษซึ่งมีความเชื่อมั่นในหลักการค้าแบบเสรี ดังนั้นเมื่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาเข้ามาเจรจาขอเปิดสัมพันธ์ไมตรีทางการพาณิชย์กับไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพยายามเจรจาขอแก้ไขระเบียบวิธีการค้าของไทย นโยบายการค้าของไทยเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าของพ่อค้าตะวันตก การที่จะศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยต่อชาติตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ควรจะต้องศึกษาและเข้าใจวิธีดำเนินการค้าตลอดจนนโยบายการค้าต่างประเทศของไทย ทั้งนี้เพราะนโยบายและเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่รัฐบาลไทยนำมาเป็นเครื่องกำหนดนโยบายต่างประเทศ

¹ W. Nunn, "Some Notes upon the Development of the Commerce of Siam," J.S.S. XV, 2(1922) p.87

วิธีการดำเนินการค้าต่างประเทศของไทยในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์

การค้าต่างประเทศของไทยเริ่มมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เมื่อมีการติดต่อกับชาวยุโรป จีน อินเดีย และอาหรับ ซึ่งเป็นกลุ่มพ่อค้าที่แล่นเรือไปมาค้าขายระหว่างจีน อินเดีย ตลอดจนเมืองท่าต่างๆ ในเอเชีย เหตุที่ตลาดการค้าของไทยได้รับความสนใจจากพ่อค้าต่างชาติที่เดินทางเข้ามาค้าขายในภูมิภาคแถบนี้ คงเนื่องจากการที่ไทยมีทรัพยากรเป็นจำนวนมากจนได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชีย¹ ประกอบกับทำเลที่ตั้งของไทยก็อยู่ในเส้นทางที่พ่อค้าจะเดินทางผ่านในการติดต่อกับชาวยุโรปและอินเดียทั้งเส้นทางทะเลและเส้นทางบก เส้นทางบกนั้นเป็นเส้นทางการค้าที่พ่อค้าตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งโปรตุเกสนิยมใช้ในระยะเวลาคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 17 เป็นระยะทางจากเมืองมะนิลาเดินทางผ่านกรุงศรีอยุธยาไปยังมะละกา² รวมทั้งรัฐบาลไทยยังให้การสนับสนุนการค้าต่างประเทศอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า นอกจากพระมหากษัตริย์ บรรดาขุนนาง ตลอดจนพระราชนัดดาจะเป็นพ่อค้าแล้ว รัฐบาลไทยยังสนับสนุนให้พ่อค้าต่างชาติเดินทางเข้ามาค้าขายในประเทศไทย และได้ส่งพระราชสาส์นตลอดบรรณาการไปเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้ากับประเทศต่างทั้งในเอเชียและยุโรป เช่น จีน ญี่ปุ่น ฮอลันดาและอังกฤษ เป็นต้น ด้วยปัจจัยที่ส่งเสริมสภาพการค้าดังกล่าว การค้าต่างประเทศจึงเจริญรุ่งเรืองทำรายได้ส่วนใหญ่ให้แก่รัฐบาลไทย

รายได้ของรัฐบาลไทยแต่เดิมนั้น นอกเหนือจากการเก็บภาษีอากรประเภทต่างๆ จากประชาชนคือ ส่วย จังกอบ ฤๅ และอากรแล้ว รัฐบาลยังมีรายได้สำคัญจากการค้าต่างประเทศอีกด้วย รายได้ทั้ง 5 ประเภทนี้ ส่วนที่เป็นรายได้จากการค้าต่างประเทศนับว่าเป็นรายได้ส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะว่รัฐบาลได้รับผลประโยชน์จากการค้าด้วยกับต่างประเทศหลายทางด้วยกันเป็นต้นว่า รายได้จากภาษีเบิกร่องหรือค่าปากเรือ ภาษีขาเข้า ภาษีขาออก กำไรได้จาก

¹ Charles Gutzlaff, Journals of Three Voyages Along the Coast of China in 1831, 1832 & 1833... (Taipei: Ch'eng-wen Publishing Co., 1968) p.31

² Nunn, Op.Cit., p.35

คลังสินค้าของหลวง ตลอดจนอำนาจเลือกซื้อของหลวงสำหรับข้าราชการ¹ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญอย่างมากต่อการค้าต่างประเทศก็คือ กฎหมายพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือพ.ศ. 1998 ซึ่งออกในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเมื่อคราวปรับปรุงตำแหน่งหน้าที่ข้าราชการครั้งใหญ่ และได้กำหนดศักตินาข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศและพนักงานที่ประจำเรือสำเภา มีตำแหน่งโกษาธิบดี (พระคลัง) ว่าราชการกรมท่าต่อศักตินา 10,000 และถือตราบัวแก้ว เป็นผู้ควบคุมการค้าและงานค้าสำเภาตลอดจนจัดการดูแลปกครองชาวต่างประเทศที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทย²

ในทำเนียบนาพลเรือนั้นได้แยกกรมท่าออกเป็นกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวา โดยกำหนดให้กรมท่าซ้ายขึ้นอยู่กับพระโศภนการุณเศรษฐีมีหน้าที่ดูแลปกครองชาวจีน ส่วนกรมท่าขวานั้นขึ้นอยู่กับพระจุฬารามณตรีว่าฝ่ายแขก ซึ่งรวมหมายถึงชาวอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และแขกมัวร์ที่เข้ามาค้าขาย การที่ทำเนียบนาพลเรือในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจัดแบ่งกรมท่าออกเป็นฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา เนื่องจากพ่อค้าที่เก่งเรือสำเภาเข้ามาค้าขายกับไทยส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าจีนและพ่อค้าแขก มีผู้สันนิษฐานว่าการจัดให้พ่อค้าจีนอยู่ในกรมท่าซ้ายก็คงเนื่องจากพวกจีนเป็นชนชาติที่อยู่ทางค้าขายของประเทศไทย ส่วนพวกแขกนั้นอยู่ทางค้าขายของประเทศไทยจึงจัดเป็นกรมท่าขวา³ ส่วนพ่อค้าชาติอื่นๆที่เดินทางเข้ามาค้าขายในภายหลังก็จัดให้ขึ้นอยู่กับกรมท่าซ้ายบ้างกรมท่าขว้าง เช่นพวกฮอลันดาขึ้นกับกรมท่าซ้าย ส่วนฝรั่งเศส อังกฤษ ญี่ปุ่น ชาวมลายูก็ขึ้นกับกรมท่าขวา การจัดแบ่งเช่นนี้เข้าใจว่าจะแบ่งตามจำนวนความเหมาะสมของ

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 55: เรื่องอังกฤษเข้ามาทำสัญญาการค้าครั้งที่ 2 (กรมศิลปากร, 2512) หน้า 8 - 9

² กฎหมายตราสามดวง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166, เล่ม 1 (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2481) หน้า 189 - 193

³ สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติการค้าไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (พระนคร: หอการค้าไทย, 2511) หน้า 98

ชาวต่างประเทศที่อยู่ในสังกัด มิได้แบ่งตามจำนวนชาวต่างประเทศ แม้ว่าในกรมท่าซ้ายจะมีพ่อค้าต่างประเทศสังกัดอยู่เพียงไม่กี่ราย แต่จำนวนของพ่อค้าที่อยู่ในสังกัดก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก คือชาวจีนและชาวตะวันตกอีกบางชาติ เช่น ฮอลันดา ส่วนกรมท่าขวาควบคุมดูแลชาวต่างประเทศหลายชาติซึ่งแต่ละชาติก็มีจำนวนเล็กน้อย นอกจากนี้ภายหลังยังได้จัดตั้งกรมท่ากลางสำหรับชาวต่างประเทศทั่วไปอีกด้วย

ระบบพระคลังสินค้า

การค้าต่างประเทศของไทยซึ่งดำเนินมาช้านานแล้วนั้น รัฐบาลลงจะให้ความสำคัญมาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา เพราะในสมัยนี้มีกฎหมายพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือพ.ศ. 1998 ซึ่งกำหนดให้พระคลังว่าราชการกรมท่า เหตุที่กำหนดให้พระคลังซึ่งเป็นตำแหน่งบังคับบัญชาการเงิน ทั้งที่จะเข้าในพระคลังและทั้งที่จะจ่ายมาดูแลกรมท่านั้น เข้าใจว่าการที่พระคลังต้องเกี่ยวข้องกับกำหนัดและเก็บพระราชทรัพย์ จึงมีหน้าที่ดูแลการแต่งสำเนาหลวงออกไปค้าขาย เป็นเหตุให้เป็นผู้ที่กว้างขวางในหมู่ชาวต่างประเทศ ดังนั้นจึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับรองชาวต่างประเทศ และพนักงานสำหรับรับชาวต่างประเทศซึ่งหมายถึงข้าราชการที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลชาวต่างประเทศก็ขึ้นอยู่กับพระคลัง¹ ในสมัยอยุธยาตอนต้นมีชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาค้าขายไม่มากนัก และมักเป็นพ่อค้าตะวันออก เช่น จีน แคนอินเดียน ส่วนการค้าสำเนาไทยก็ยังไม่เจริญรุ่งเรืองมากเหมือนในสมัยต่อมา หน้าที่การงานของกรมท่าจึงยังไม่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนกลางมีชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาค้าขายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ขอบข่ายของงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมท่าจึงขยายตัวออกไป เป็นต้นว่ามีหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาชาวต่างประเทศที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นทั้งกรมท่าขวา กรมท่าซ้าย และกรมท่ากลางซึ่งตั้งขึ้นภายหลัง ตลอดจนการค้าสำเนาหลวงและการค้าขายกับชาวต่างประเทศซึ่งนำไปสู่ระบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2470) หน้า 5-6

การผูกขาดโดยพระคลังสินค้า นั้น สันนิษฐานว่าคงเป็นแบบแผนที่ไทยรับมาจากอินเดีย เนื่องจากปรากฏหลักฐานว่าเป็นประเพณีที่ชาวอินเดียปฏิบัติมาช้านาน¹ และยังเป็นที่ยึดกุมแพร่หลายในคาบสมุทรอินโดจีนอีกด้วย สำหรับในสมัยอยุธยาไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในรัชกาลใด แต่เข้าใจว่าคงจะเริ่มขึ้นภายหลังที่มีชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาค้าขายกับไทย เพราะก่อนหน้านี้ก็มีเพียงพ่อค้าตะวันตกซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก และเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ของไทย ไทยยังต้องอาศัยพ่อค้าเหล่านี้เป็นผู้จัดการดูแลการค้าสำเภาไทย ดังนั้นจึงอนุญาตให้พ่อค้าเหล่านี้ค้าขายส่วนตัว เพื่อชักจูงให้พ่อค้าเข้ามาค้าขายในประเทศไทยมากขึ้น การค้าผูกขาดในขั้นต้นจึงเข้าใจว่ายังไม่มี อย่างไรก็ตามการควบคุมการค้าขายของหลวงคงจะมีมาช้านานแล้ว โดยกรมท่าเป็นผู้ควบคุม เนื่องจากชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายนั้นจะต้องติดต่อผ่านกรมท่า² หากแต่ว่าการปฏิบัติงานในระยะแรกๆคงจะไม่มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดมากนัก เพราะพ่อค้ามีจำนวนน้อยและเป็นผู้ที่คุ้นเคยอยู่แล้ว ครั้นต่อมาพ่อค้าชาวต่างประเทศมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีชาวตะวันตกหลายชาติเดินทางเข้ามาค้าขายในเมืองไทย กฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆของกรมท่าจึงเคร่งครัดมากขึ้น และนำไปสู่ระบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า ซึ่งเข้าใจว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นตามวิวัฒนาการทางการค้าที่ค่อยๆเจริญขึ้นตามลำดับ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการกำหนดสินค้าต้องห้ามนั้น ปรากฏหลักฐานว่าได้มีอยู่แล้วในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็มีบัญญัติรายชื่อสินค้าต้องห้ามเพิ่มเติมอีกเป็นต้น

ระบบพระคลังสินค้านั้นเชื่อกันว่าเกิดจากวิวัฒนาการของการควบคุมการค้าของพ่อค้าตะวันตกที่เข้ามาค้าขายเพิ่มมากขึ้นนับตั้งแต่ได้มีการค้ากับโปรตุเกสเป็นต้นมา การที่รัฐบาลเข้าควบคุมการค้าของพ่อค้าตะวันตกอาจจะมีสาเหตุดังนี้คือ

- 1 ประชาชนไม่นิยมค้าขายกับพ่อค้าตะวันตกในระยะเริ่มแรก ซึ่งอาจจะเนื่องมาจาก

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 55, หน้า 9

² รอง ศยามานนท์ และวิลาสวงค์ นพรัตน์, "ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาบทที่ 6: แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 6 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง, เศรษฐกิจ ศาสนา ศิลปกรรม วรรณคดี และกฎหมาย," ป.อ.บ. ปีที่ 6, 2 (พฤษภาคม, 2515) หน้า 78

การที่ไม่สามารถสื่อความเข้าใจกันได้ง่าย เพราะไร่วาษาที่แตกต่างกันต้องอาศัยล่ามช่วยแปล การค้าขายดำเนินไปไม่ไร้สะดุดและเกิดปัญหาเกี่ยวกับการทวงหนี้สิน พ่อค้าต่างชาติจึงพอใจที่จะค้าขายกับรัฐบาลไทย โดยให้พระคลังซื้อสินค้าจากพ่อค้าทั้งหมดแล้วนำไปจำหน่ายเป็นรายย่อย ในขณะที่พระคลังก็รวบรวมซื้อสินค้าพื้นเมืองแล้วนำมาขายให้กับพ่อค้า¹

2 รายได้ของรัฐบาลที่เก็บจากประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นรายได้จากผลผลิตต่างๆ เช่น ภาษีผูก พรักไทย ฝรั่ง ชีฝรั่ง ไม้หอม และอื่นๆซึ่งรวบรวมจากส่วนต่างๆของประเทศ และเก็บเป็นของหลวงสะสมอยู่ในพระคลังสินค้า เมื่อมีสิ่งของเป็นจำนวนมากก็จัดตั้งสำเภาลงไปขายยังต่างประเทศ แล้วซื้อสินค้าจากต่างประเทศมาขายให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นรายได้เข้าท้องพระคลัง นอกจากนี้พระคลังสินค้ายังขายสินค้าเหล่านี้ให้แก่พ่อค้าที่แต่งสำเภาเข้ามาค้าขายกับไทยอีกด้วย²

3 สินค้าบางอย่างที่พ่อค้านำมาขายกับเรือสินค้าของคนนั้น รัฐบาลต้องกำหนดให้เป็นสินค้าบังคับซื้อ เนื่องจากเป็นสินค้าสำคัญต้องใช้ในราชการ เช่น เครื่องศาสตราวุธต่างๆสำหรับป้องกันประเทศจึงบังคับให้ขายได้กับรัฐบาลแห่งเดียว เว้นแต่ว่าสินค้านั้นๆบรรทุกเข้ามาขายมากเกินไปเกินความต้องการของรัฐบาล จึงจะอนุญาตให้ขายแก่ประชาชน และเกิดเป็นธรรมเนียมว่าเมื่อเรือเข้ามา เจ้าพนักงานจะต้องคอยลงตรวจดูสินค้าที่รัฐบาลต้องการเสียก่อน เมื่อพบแล้วก็คัดเอาไว้และห้ามขายแก่ผู้ใด ส่วนสินค้าที่รัฐบาลไม่ต้องการแล้วจึงอนุญาตให้ขายได้ วิธีนี้เรียกว่าอำนาจในการเลือกซื้อของหลวง เป็นรายได้ทางหนึ่งของรัฐบาลและเป็นการผูกขาดโดยทรงวิธีหนึ่ง³

4 สินค้าพื้นเมืองบางอย่างของไทยเช่น ภาษีผูก งาช้าง หนึ่งสัตว์ เป็นสินค้าออกที่ต่างประเทศต้องการ แต่สินค้าเหล่านี้เป็นทรัพย์สินอันมีค่าและเป็นของหายาก รัฐบาลเกรงว่าถ้าปล่อยให้มีการค้าขายสินค้าเหล่านี้โดยเสรี ก็จะทำให้คนเที่ยวฆ่าสัตว์ ตัดต้นไม้ ทำลายป่า และขุดแร่โลหะอันมีค่าให้หมดสิ้นโดยเร็ว ดังนั้นจึงกำหนดให้สินค้าพื้นเมืองที่มีค่าเหล่านี้เป็น

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5, เรื่องเดิม, หน้า 260 - 261

²

W.A. Graham, Siam, V.II (London: Alexander Morning Limited,

1924) p.94

³ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 55, หน้า 10

สินค้าต้องห้าม มิให้ซื้อขายกันได้โดยสะดวกตามท้องตลาด ถ้าผู้ใดมีสินค้าดังกล่าวจะซื้อขายให้แก่รัฐบาล แล้วผู้ที่จะซื้อก็ต้องซื้อจากพระคลังสินค้า¹

การควบคุมการค้าของรัฐบาลในระยะแรกคงจะไม่ค่อยเคร่งครัดมากนัก และกำหนดสินค้าต้องห้ามที่สำคัญเพียงบางอย่าง ครั้นต่อมาจึงเพิ่มจำนวนสินค้าต้องห้ามมากขึ้น การค้าขายก็เคร่งครัดขึ้นภายใต้การดูแลของพระคลังหรือที่ฝรั่งเรียกว่า "Barcalon"

ระบบผูกขาดการค้าของไทยคงจะขยายตัวตั้งเป็นคลังสินค้าหลวงและวางระเบียบการค้าที่รัดกุมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง² จนกระทั่งชาวต่างประเทศบางคน เข้าใจผิดและลงความเห็นว่ามีการปรับปรุงและจัดวางระเบียบการค้าตั้งพระคลังสินค้าในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น เนื่องจากในรัชกาลนี้มีการควบคุมและผูกขาดการค้าต่างประเทศ เข้มงวดมากขึ้นกว่ารัชกาลก่อนๆ บัญญัติเพิ่มเติมสินค้าต้องห้ามในรัชกาลนี้ได้แก่ คีบูก งาข้าง หนังกสัตว์ ไม้หอม ไม้ฝาง ดินประสิ่ว ตะกั่ว หมากร่อง เนื้อไม้ และงาช้าง เป็นต้น สำหรับคีบูก ไม้ฝาง และเนื้อไม้นั้นเป็นสินค้าต้องห้ามอยู่ก่อนแล้ว เป็นที่เชื่อกันว่าการบัญญัติสินค้าต้องห้ามนั้นมีมานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในรัชกาลใด ทราบแต่เพียงว่ามีขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เนื่องจากในรัชกาลดังกล่าวมีการบัญญัติสินค้าต้องห้ามเพิ่มเติมดังได้กล่าวมาแล้ว การบัญญัติสินค้าต้องห้ามเพิ่มเติมเป็นผลให้สินค้าออกที่สำคัญๆ ส่วนใหญ่ของไทยถูกกำหนดเป็นสินค้าต้องห้าม สาเหตุที่การผูกขาดการค้าของหลวง เข้มงวดมากขึ้นในรัชกาลนี้ อาจพิจารณาได้จากเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศ ที่มีผลกระทบกระเทือนต่อภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น

การเมืองภายในประเทศในระยะแรกของรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นการจลาจลอันสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแผ่นดิน เป็นผลให้ภาวะเศรษฐกิจต้องกระทบกระเทือน เนื่องจากมีการรบราฆ่าฟัน ต้องสูญเสียข้าวไพร่ไปเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นการที่สมเด็จพระ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9 ; สมเด็จพระยาตากำรราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 262

² สมเด็จพระยาตากำรราชานุภาพ, "บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ," ศิลปากร, 6, 5(มกราคม, 2506) หน้า 22

³ Anderson, English Intercourse..., p.252

เจ้าปราสาททองไม่โปรดชาวญี่ปุ่น ประกอบกับออกญาเสนาภิมุข (ยามาคา) ชาวญี่ปุ่นผู้มีอิทธิพลในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ต้องถึงแก่กรรมโดยถูกลอบวางยาพิษที่เมืองนครศรีธรรมราช ทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อชาวญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา การค้าของชาวญี่ปุ่นในเมืองไทยจึงชะงักลง การค้ากับญี่ปุ่นในสมัยนั้นเป็นจักรกลที่สำคัญประการหนึ่งของเศรษฐกิจประเทศไทย ญี่ปุ่นนำเงินใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าไทย ซึ่งเงินดังกล่าวได้กลายเป็นเงินหมุนเวียนและทำให้การค้าขายระหว่างไทยและญี่ปุ่นเจริญยิ่งขึ้น ครั้นเมื่อการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเสื่อมโทรมลง ไม่มีสำเภาญี่ปุ่นเข้ามาจึงไม่มีเงินเข้าประเทศอีกต่อไป¹ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามแก้ไขภาวะเศรษฐกิจของประเทศซึ่งทรุดโทรมด้วยการขยายตลาดการค้าของไทย จึงจะเห็นได้ว่าทรงพยายามแสวงหู่ไปเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้ากับญี่ปุ่นถึง 2 ครั้ง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากญี่ปุ่นไม่เปิดประเทศ อย่างไรก็ตามพระองค์ทรงพยายามจัดเปลี่ยนวิธีการค้ากับชาวต่างประเทศใหม่ ด้วยการผูกขาดสินค้าต้องห้ามมากขึ้นเพื่อเป็นการกวดขันการค้าของฮอลันดา มิให้ฮอลันดาผูกขาดอิทธิพลทางการค้าของตนในประเทศไทยแต่ผู้เดียว เนื่องจากในขณะนั้นฮอลันดากำสั่งมีอิทธิพลทางการค้าอยู่สูงสุดในเมืองไทย นอกจากจะบัญญัติสินค้าต้องห้ามเพื่อลดอิทธิพลการผูกขาดการค้าของฮอลันดาในประเทศไทยแล้ว สมเด็จพระเจ้าปราสาททองยังทรงค้าขายแข่งกับฮอลันดาอีกด้วย

นโยบายการค้าต่างประเทศของไทยในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

นโยบายการค้าต่างประเทศของไทยเป็นปัญหาสำคัญที่ประเทศตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ พยายามขอเจรจาแก้ไขมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อันที่จริงนโยบายการค้าต่างประเทศของไทยมีไข่ของใหม่สำหรับพ่อค้าตะวันตกที่เคยติดต่อกับไทยมาตลอด แต่เป็นนโยบายที่รัฐบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา นโยบายดังกล่าวมีลักษณะสำคัญคือ รัฐบาลส่งเสริมการค้าต่างประเทศโดยมีพระ

¹ F.H. Giles, "A critical analysis of Van Vliet's historical account of Siam in the 17th Century," J.S.S. XXX, 3(1938) p.303

คลังสินค้า เป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมการค้าในระบบผูกขาด และทำการค้าสำเภาทั้งสำเภาหลวงและเอกชน แต่ก็ยินดีที่จะค้าขายกับพ่อค้าต่างชาติ เนื่องจากการค้าต่างประเทศนำรายได้จำนวนมากให้แก่ประเทศทุกๆปี

นโยบายการค้าแบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า

ระบบการค้าแบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้าอาจกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายทางการค้าที่สำคัญของไทย และเป็นนโยบายที่ยึดถือปฏิบัติตามเมืองท่าต่างๆของเอเชียในขณะนั้น เพราะเป็นวิธีที่รัฐบาลสามารถเข้าควบคุมกิจการการค้าต่างประเทศได้อย่างใกล้ชิด เป็นการป้องกันมิให้พ่อค้าชาติใดชาติหนึ่ง เพิ่มพูนอิทธิพลทางการค้าของตนให้สูงส่ง ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะที่เกี่ยวกับระบบผูกขาดยังนำกำไรและรายได้จากการค้าของหลวงตลอดจนผลประโยชน์อื่นๆ เป็นต้นว่าอัตราภาษีต่างๆ และอำนาจเลือกซื้อของหลวงสำหรับใช้ราชการ แม้ว่านโยบายการค้าแบบผูกขาดจะช่วยให้รัฐบาลมีโอกาสเข้าควบคุมกิจการค้าและพ่อค้าต่างประเทศได้อย่างใกล้ชิด แต่ระบบการค้าในลักษณะนี้ก็ก่อให้เกิดปัญหาและสร้างความเบื่อหน่ายให้แก่พ่อค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าตะวันตกที่พอใจในระบบการค้าเสรี

อาจกล่าวได้ว่าวิธีการให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าต่างประเทศ เพื่อผูกขาดการซื้อขายสินค้าสำคัญๆแต่ละรายนั้น เป็นร่องโหว่ที่สำคัญของระบบพระคลังสินค้า เนื่องจากเป็นวิธีที่สร้างความไม่เสมอภาคทางการค้า เพราะพ่อค้าแต่ละชาติจะได้รับผลประโยชน์ไม่ทัดเทียมกัน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้พ่อค้าที่ได้รับสิทธิพิเศษเพิ่มพูนอิทธิพลของตนให้มากจนเกิดปัญหาทางการเมืองการให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าชาติใดชาติหนึ่ง เพื่อผูกขาดการซื้อขายสินค้าสำคัญๆบางชนิดนั้นเป็นสิทธิอันชอบธรรมของรัฐบาลไทย ที่จะพิจารณาให้โดยปราศจากกฎเกณฑ์ที่แน่นอน อย่างไรก็ตามก็อาจวิเคราะห์ได้ว่ากรณีที่รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายเช่นนี้ คงเนื่องมาจากผลประโยชน์ของรัฐทั้งด้านการค้าและการเมือง

ผลประโยชน์ทางการค้าน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่สุด เพราะการให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าต่างชาติจะสามารถชักจูงให้พ่อค้าเหล่านั้นสนใจที่จะค้าขายกับไทย ดังจะเห็นได้ว่าในรัชกาล

พระเจ้าทรงธรรมซึ่งเป็นสมัยที่รัฐบาลพยายามส่งเสริมการค้าต่างประเทศนั้น ไทยได้ทำหนังสือสัญญาทางการพาณิชย์กับฮอลันดาเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2160 (ค.ศ.1617) และให้สิทธิพิเศษแก่ฮอลันดาในการซื้อหนังสือตัวจากไทย¹ นอกจากนี้ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ฮอลันดามีอิทธิพลทางการค้าสูงที่สุดนั้น สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงพยายามชักชวนพ่อค้าตะวันตกชาติอื่นๆ เข้ามาค้าขายกับไทยเพื่อถ่วงอิทธิพลทางการค้าของฮอลันดา จึงเห็นได้ว่าพระองค์ทรงพยายามชักชวนให้อังกฤษส่งเรือเข้ามาค้าขายและตั้งสถานีการค้าในประเทศไทย โดยเสนอจะให้สิทธิพิเศษต่างๆ ตลอดจนยกเว้นการเก็บภาษีศุลกากร และภาษีอื่นๆ เช่นเดียวกับที่ได้ยกเว้นให้แก่ฮอลันดา² เจ้าหน้าที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษถึงกับรายงานต่อประธานและสภาการค้าที่ป้อมเซนต์ จอร์ว่า "...พระมหากษัตริย์ทรงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้เราอยู่ ดังจะเห็นได้ชัดจากสิ่งที่เราได้รับและจากคำมั่นสัญญา เราได้รับพระบรมราชานุญาตในสิ่งที่เราขอ และพระองค์ยังมีพระราชดำรัสว่าเราจะไต่ถามกว่านั้นอีกถ้าเรายังคงอยู่ต่อไป..."³ นอกจากนี้สมเด็จพระนารายณ์ยังทรงชักชวนให้บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายกับไทย ดังจะเห็นได้ว่าหนังสือสัญญาพ.ศ.2227 (ค.ศ.1664) นั้น ไทยอนุญาตให้หัวหน้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสซื้อพริกไทยและสินค้าได้ทุกอย่าง แต่ต้องให้พนักงานของพระคลังสินค้าตรวจซื้อตามที่ต้องการเสียก่อน⁴ นอกจากนี้หนังสือสัญญาของ เซอวาเลีย เคอโรมองด์ ทำกับรัฐบาลไทยเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2228 ก็ยังมีอนุสัญญาทางการค้า

¹ Records of the Relations..., V.I, p.73

² Anderson, Op.Cit., pp.116 - 117

³ Ibid., p.119; "...The king is very desirous to have us stay, as is clearly to be seen both by what we have in grant and what in promise, we have already granted whatever we have requested; and the word of a king that we shall have more in case of our abode,..."

⁴ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 40: เรื่องจดหมายเหตุของคณะพ่อค้าฝรั่งเศสฯ ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาคที่ 1, หน้า 307 - 314; เล่ม 24, หน้า 1 - 7
(พระนคร: องค์การการค้าของกรุงเทพฯ, 2511)

ซึ่งรัฐบาลไทยอนุญาตให้บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายในประเทศไทย พร้อมทั้งให้เสรีภาพในการค้าตลอดจนให้สิทธิพิเศษทางการค้าบางอย่างแก่บริษัทอีกด้วย¹

การที่รัฐบาลไทยให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าต่างประเทศก็เพื่อสนองนโยบายทางการค้าที่ต้องการจะให้พ่อค้าชาติต่างๆ เดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทย อันจะเป็นผลให้การค้าขยายตัว และเจริญรุ่งเรือง อย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในหมู่พ่อค้าต่างชาติ เป็นเหตุให้พ่อค้าที่ไม่ได้รับสิทธิพิเศษหรือได้รับผลประโยชน์ไม่ทัดเทียมกัน เกิดความรู้สึกอิจฉาริษยาและทะเลาะวิวาทกัน ตัวอย่างเช่นกรณีที่ชาวอังกฤษและฮอลันดาในประเทศไทย เกิดการต่อสู้ที่เมืองปัตตานีเมื่อพ.ศ. 2161² หรือการที่พ่อค้าโปรตุเกสไม่พอใจที่พ่อค้าฮอลันดาได้รับสิทธิพิเศษ จึงเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้นในพ.ศ. 2167 จนกระทั่งเรือของพ่อค้าฮอลันดาถูกยึดในน่านน้ำไทย รัฐบาลไทยจึงต้องเข้าไกล่เกลี่ยและบังคับให้โปรตุเกสคืนเรือให้แก่ฮอลันดา จึงเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยต้องประสบปัญหายุ่งยากจากกรณีพิพาทของพ่อค้าชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลจากนโยบายที่ไม่เสมอภาคต่อพ่อค้าแต่ละชาติ

ส่วนผลประโยชน์ทางการเมืองนั้น รัฐบาลไทยจะเสนอสิทธิพิเศษทางการค้าแก่พ่อค้าต่างชาติในกรณีที่รัฐบาลต้องการความช่วยเหลือทางการเมือง หรือเพื่อประนีประนอมต่อแรงบีบบังคับทางการเมืองจากต่างประเทศ ในข้อแรกจะเห็นได้จากกรณีที่ฮอลันดาได้รับสิทธิผูกขาดการค้าไม้ฝาง และหนึ่งกวางจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นข้อแลกเปลี่ยนที่ฮอลันดา รับอาสาปราบเมืองปัตตานีซึ่งเป็นกบฏ³ สำหรับข้อหลังนั้นจะพิจารณาได้ว่า ภายหลังกรณีพิพาทระหว่าง

1 กุ ขจร สุขพานิช, เรื่องเกิม, หน้า 183 - 186 เพิ่มเติม

2 พ่อค้าอังกฤษไม่พอใจที่พ่อค้าฮอลันดาได้รับสิทธิผูกขาดการค้าหนึ่งกวางตามหนังสือสัญญาพ.ศ. 2160 อยู่ก่อนแล้ว ครั้นเมื่ออังกฤษทำสงครามกับฮอลันดาในยุโรปพ.ศ. 2161 (ค.ศ. 1618) ชาวอังกฤษในประเทศไทยจึงถือเอาฮอลันดาเป็นศัตรูและเกิดต่อสู้กัน

3 ฮอลันดาเพียงแต่ส่งเรือรบ 6 ลำเข้ามาช่วยไทยเมื่อพ.ศ. 2178 (ค.ศ. 1635) แต่ยังไม่ทันได้ลงมือช่วยเหลืออย่างจริงจัง เมืองปัตตานีก็ยอมอ่อนน้อมต่อไทยเสียก่อน อย่างไรก็ตามฮอลันดาก็ฉวยโอกาสเรียกร้องผลประโยชน์ตามข้อแลกเปลี่ยนซึ่งทางฝ่ายไทยจำต้องยินยอม ุกรายละเอียดจาก ฉม โสภณจิตต์, "กรุงสยามเมื่อ 250 ปีล่วงมาแล้ว," ศิลปากร, ปีที่ 8 เล่ม 10 (มีนาคม 2498) หน้า 47

ไทยกับฮอลันดาในพ.ศ.2207 เมื่อฮอลันดาเรือรบมาปิดปากอ่าวไทยแล้ว รัฐบาลต้องยอมทำสัญญาที่ให้สิทธิพิเศษบางประการแก่ฮอลันดา เป็นต้นว่า ฮอลันดาได้รับอนุญาตให้ทำการค้าในประเทศไทยได้โดยเสรีไม่มีข้อจำกัด แต่ต้องเสียจังกอบและดูชาติตามธรรมเนียม และยังได้รับสิทธิผูกขาดการส่งหนังกวางและหนังโคออกนอกประเทศไทย ตลอดจนสามารถกีดกันการค้าสำเภาไทยด้วยการห้ามมิให้เรือสำเภาไทยใช้ชาวจีนเป็นคนประจำเรือ

การให้สิทธิพิเศษในระบบพระคลังสินค้าส่วนใหญ่เกิดจากความเต็มใจและพอใจของรัฐบาลที่จะให้สิทธิแก่พ่อค้าบางชาติ จะมีบางครั้งที่รัฐบาลอาจจะไม่เต็มใจแต่ก็ต้องยอมให้สิทธิบางอย่างแก่พ่อค้าต่างประเทศเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์เฉพาะหน้า และไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่ก็ตาม นโยบายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการปฏิบัติเพื่อสนองผลประโยชน์ของรัฐบาล ในทำนองเดียวกันก็เป็นนโยบายที่ก่อให้เกิดปัญหาความไม่เสมอภาค อันเป็นผลให้พ่อค้าที่ไม่ได้รับผลประโยชน์เกิดความเบื่อหน่ายเนื่องจากการค้าขาดทุนต้องเลิกกิจการ และยังเป็นการเพิ่มพูนอิทธิพลทางการค้าให้แก่พ่อค้าบางชาติ จนกระทั่งเกิดปัญหาทางการเมืองดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ระบบพระคลังสินค้ายังก่อให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้โดยง่าย เพราะพ่อค้าแต่ละชาติต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของพระคลังก่อนที่จะค้าขาย จึงต้องติดสินบนและยอมให้เจ้าพนักงานตรวจค้นสินค้าบนเรือสินค้าของตนโดยผลการค้าขาดทุนอันน่าจากรเลือกซื้อของหลวง มิฉะนั้นจะต้องถูกสั่งคืนแกลง ดังนั้นจึงปรากฏว่าพ่อค้าบางรายต้องประสบกับภาวะขาดทุน แต่ก็ต้องยอมทนเพราะต้องการอาศัยเรือไทยไปค้าขายกับญี่ปุ่น¹

นโยบายการค้าสำเภาไทย

การค้าสำเภาไทยปรากฏหลักฐานว่ามีมานานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ในระยะที่พ่อค้าชาติตะวันตกและญี่ปุ่นยังไม่ได้เดินทางเข้ามาค้าขายกับไทย สำเภาไทยก็ไปมาค้าขายกับประเทศต่างๆในเอเชีย เช่น จีน อินเดีย สิงคโปร์ ชวา แหลมมลายู และเปอร์เซีย²

¹ Nunn, Op.Cit., pp.37 - 38 ; สมเด็จพระยาเจ้าบรมราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า 263

² ดู สง่า กาญจนาคพันธ์, เรื่องเดิม; หน้า 78 - 86 ประกอบ

ประเพณีการค้าสำเภาไทยได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลตลอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำรายได้และความมั่งคั่งมาสู่ท้องพระคลัง สำเภาที่แล่นไปค้าขายตามเมืองท่าต่างๆ นั้นได้รับผลกำไรถึง 2 ทาง ประการแรกเป็นผลกำไรจากการขายสินค้าไทยให้กับต่างประเทศ ประการต่อมาได้รับผลกำไรจากการขายสินค้าต่างประเทศที่ซื้อกลับมาขายในเมืองไทย หรือขายให้กับประเทศอื่นๆ ที่ต้องการ นอกจากผลกำไรจากการค้าแล้ว รัฐบาลไทยยังอาศัยสำเภาหลวงเป็นช่องทางจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองที่รัฐบาลเก็บรวบรวมจากบรรดาช่วยและอากรต่างๆ ไว้ในพระคลังสินค้าเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง¹ นโยบายการค้าสำเภาไทยช่วยให้รัฐบาลขายสินค้าที่มีอยู่โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง และยังได้รับผลกำไรจากการแต่งสำเภาไปขายอีกด้วย

แม้ว่าการค้าสำเภาจะนำรายได้และผลประโยชน์มาสู่ประเทศชาติ แต่การที่รัฐบาลสนับสนุนให้เรือสำเภาไทยค้าขายแข่งกับเรือของพ่อค้าชาติอื่นๆ ก็ทำให้พ่อค้าตะวันตกบางชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฮอลันดาไม่พอใจ เพราะการค้าขายแข่งกับเรือสำเภาไทยนั้น พ่อค้าต่างชาติย่อมจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ต้องเสียทั้งภาษีสินค้าขาเข้าและขาออก ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ดังนั้นเมื่อเกิดการพิพาทระหว่างไทยกับฮอลันดาในพ.ศ. 2207 และรัฐบาลไทยเป็นฝ่ายยอมประนีประนอมกับฮอลันดา ฮอลันดาจึงพยายามกีดกันการค้าสำเภาไทยด้วยการห้ามมิให้เรือสำเภาไทยใช้ชาวจีนเป็นคนประจำเรือ เท่ากับว่าเป็นการกีดกันมิให้เรือสำเภาไทยค้าขายแข่งกับพ่อค้าฮอลันดา เนื่องจากเรือสำเภาไทยส่วนใหญ่มักจะใช้คนประจำเรือเป็นชาวจีน จึงเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวแม้จะเป็นผลประโยชน์ของรัฐบาลไทย แต่ก็ขัดกับผลประโยชน์ของพ่อค้าต่างชาติ อย่างไรก็ตามปัญหานี้ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ที่จะมีผลให้พ่อค้าตะวันตกเสียผลประโยชน์มากเท่ากับการที่นโยบายการค้าสำเภาไทยดังกล่าวนี้ จะสนับสนุนให้พ่อค้าชาวจีนได้รับผลประโยชน์และสิทธิพิเศษมากจนเกิดข้อเปรียบเทียบกับพ่อค้าชาติอื่นๆ ดังจะได้อธิบายต่อไป

ผู้ดำเนินการค้าสำเภาที่สำคัญที่สุดคือพระมหากษัตริย์ เนื่องจากพระองค์ทรงแต่งสำเภาหลวงออกไปค้าขาย โดยทั้งทุนทรัพย์ส่วนพระองค์และส่วนที่ให้พระคลังสินค้า เป็นผู้ดำเนินการ พ่อค้าชาวต่างประเทศบางคนเช่น โยช เขาเตน (Just Schouten) ผู้อำนวยการค้าของ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99 ; Graham, Op.Cit., p.94

ฮอลันดาที่กรุงศรีอยุธยาจึงให้สมญาพระมหากษัตริย์ไทยว่าเป็นพ่อค้าคนสำคัญที่สุดในพระราชอาณาจักร¹ โขเตนยังประมาณรายได้ของพระมหากษัตริย์ไทยจากการค้าสำเภากล่าวว่าตกเป็นเงินปีละ 2,000 ชั่ง² นอกจากสำเภากลวงแล้วยังมีสำเภาก้อน ซึ่งเป็นสำเภาของผู้มีอำนาจทางการค้าและการเมืองในราชสำนักไทย เช่นบรรดาข้าราชการบริพาร ขุนนาง และเสนาบดี จึงเห็นได้ว่าการค้าสำเภาไทยจะถูกผูกขาดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลทางการเมือง และการค้าในประเทศ ซึ่งประกอบด้วยพระมหากษัตริย์และข้าราชการบริพารของพระองค์³

เรือสำเภาไทยในสมัยอยุธยาที่แล่นไปค้าขายกับจีนและเมืองท่าต่างๆในเอเชียทั้งสำเภากลวงและของเอกขน ต่างก็อาศัยลูกเรือชาวจีนและพ่อค้าชาวจีนช่วยเหลือในการค้าสำเภา และในบางครั้งก็อ้างการใช้ลูกเรือชาวจีนว่าเป็นสำเภาจีนเพื่อเข้าไปค้าขายกับบางประเทศ เช่นญี่ปุ่นในระยะปิดประเทศเป็นต้น⁴ เหตุที่การค้าสำเภาไทยต้องอาศัยลูกเรือชาวจีนและพ่อค้าชาวจีนก็เพราะ ชาวจีนเป็นผู้มีประสบการณ์ทางด้านการค้าทางทะเล และเรือสำเภาส่วนใหญ่ จะทำการค้าขายกับเมืองท่าของจีน⁵ นอกจากประสบการณ์และความชำนาญแล้ว ชาวจีนยังเป็นชาวต่างประเทศที่มีความคุ้นเคยกับประชาชนและราชสำนักไทยมากที่สุด

ชาวจีนเป็นพ่อค้าต่างประเทศที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ดังนั้นการค้าต่างประเทศส่วนใหญ่ของไทยจึงอยู่ในกำมือของพ่อค้าชาวจีน แม้แต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งเป็นสมัยที่การค้าต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองและมีชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายกับไทยเป็นจำนวน

¹ Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, V.1 (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1969) p.244

² กรม โสภณจิตต์, "กรุงสยามเมื่อ 250 ปีมาแล้ว," อ้างแล้ว, หน้า 47

³ Finlayson, Op.Cit., p.166

⁴ Joseph P.L. Jiang, "The Chinese in Thailand: Past and Present," J.S.A.H. VII, 1(March, 1966)

⁵ G. William Skinner, Chinese Society in Thailand: An Analytical History (Ithaca: Cornell University Press, 1957) p.11

มาก ได้มีรายงานของพ่อค้าชาวฝรั่งเศสคือ นิโคลัส แจร์แวงส (Nicholas Gervaise) และบาทหลวงตาชาร์ด (Tachard) กล่าวถึงพ่อค้าชาวจีนในสมัยนั้นว่า เป็นกลุ่มพ่อค้าที่สำคัญที่สุดในบรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศ และเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่ในการค้าต่างประเทศของไทยทั้งกับประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น¹ การค้าระหว่างจีนและไทยได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศในสมัยสุโขทัยซึ่งตรงกับราชวงศ์ซ่งของจีน มีการส่งทูตและเครื่องราชบรรณาการมาเจริญสัมพันธไมตรีต่อกัน ปรากฏหลักฐานว่าในสมัยนี้เริ่มมีชาวจีนเดินทางเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทย และได้สมรสกับหญิงไทยจนในที่สุดก็กลายเป็นคนไทยในเวลาต่อมา² ความสัมพันธ์ในรูปนี้จะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คนไทยรู้สึกคุ้นเคย และไม่คิดว่าชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศ³ จึงให้ความเป็นมิตรต่อชาวจีนมากกว่าพ่อค้าชาติอื่นๆ เป็นผลให้พ่อค้าชาวจีนสามารถติดต่อกับสามัญชนได้โดยตรงในการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าทั่วไปที่ไม่ใช่สินค้าผูกขาดที่สำคัญๆ นอกจากชาวจีนจะมีความคุ้นเคยและสามารถติดต่อกับสามัญชนได้โดยตรงแล้ว ชาวจีนยังได้รับอนุญาตให้เดินทางติดต่อกับชายในดินแดนต่างๆ ทั่วประเทศได้โดยสะดวกและสามารถถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในขณะที่พ่อค้าตะวันตกถูกจำกัดขอบเขตการเดินทางภายในประเทศ และไม่เคยได้รับผลประโยชน์ดังเช่นชาวจีน⁴ ผลประโยชน์ดังกล่าวของพ่อค้าชาวจีนนับว่าเป็นข้อได้เปรียบเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับพ่อค้าชาติอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าชาติตะวันตกที่เป็นคนแปลกหน้าสำหรับชาวไทย การติดต่อกับชายกันโดยตรงก็ประสบปัญหายุ่งยากเพราะต้องเจรจากันหลายคน และไม่อาจเดินทางไปติดต่อกับชายได้โดยสะดวกดังเช่นพ่อค้าชาวจีน ดังนั้นพ่อค้าตะวันตกจึงมักจะขายสินค้าหรือซื้อสินค้าผ่านพระคลังสินค้า ทำให้ไม่ได้รับผลกำไรอย่างเต็มที่เท่ากับพ่อค้าชาวจีน

นอกจากความใกล้ชิดสนิทสนมในระดับสามัญชนแล้ว ความสามารถในการค้าทางทะเล

¹ Jiang, Op.Cit., p.43 ; Skinner, Ibid., p.11

² Skinner, Ibid., p.3

³ Ibid., p.11

⁴ Wong Lin Ken, Op.Cit., p.136

ของชาวจีนก็ทำให้พ่อค้าชาวจีนเป็นที่คุ้นเคยของราชสำนักไทย ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับรัฐบาลไทยคงจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองตลอดจนถึงสมัยคนรัตนโกสินทร์ด้วยเหตุผลสองประการ ประการแรกเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามลดอำนาจชาวญี่ปุ่นซึ่งเคยเป็นชาวต่างประเทศที่มีอิทธิพลสูงทางด้านการค้าต่างประเทศของไทยในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม อันเป็นสาเหตุให้พ่อค้าชาวจีนเข้าแทนที่อิทธิพลทางการค้าของญี่ปุ่นแต่เดิม การที่ไทยพยายามขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกไปนั้น เป็นเหตุให้เรือสำเภาไทยไม่สามารถเข้าไปค้าขายยังเมืองท่าของญี่ปุ่น ประกอบกับระยะต่อมาญี่ปุ่นปิดประเทศ รัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องค้าขายกับญี่ปุ่นโดยผ่านเรือสำเภาจีน ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปค้าขายยังเมืองท่าบางเมืองของญี่ปุ่น¹ ในประการต่อมาซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญก็คือ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสนพระทัยการดำเนินการค้าต่างประเทศอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่าในรัชกาลนี้พระคลังดำเนินการผูกขาดสินค้าสำคัญๆ เพิ่มมากขึ้น และควบคุมการค้าอย่างเข้มงวด สมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็ทรงแต่งตั้งสำเภาหลวงไปค้าขายยังเมืองท่าต่างๆ เป็นจำนวนมากทุกปี² พระองค์ทรงตระหนักพระทัยดีว่าการค้าสำเภาไทยจะได้รับผลกำไรเพิ่มมากขึ้นและจะได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่ ถ้าหากจะให้พ่อค้าชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการแทนพระองค์ จึงเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองเป็นต้นมา กิจกรรมพาณิชย์ทั้งภายในประเทศและการค้าสำเภาไทยต้องอาศัยชาวจีนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นเจ้าหน้าที่ทำงานในพระคลังสินค้า การทำบัญชีสินค้า ตลอดจนลูกเรือที่ทำงานบนสำเภาไทย³ ความใกล้ชิดระหว่างพ่อค้าชาวจีนและรัฐบาลไทยก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อพ่อค้าชาวจีน เพราะนอกจากพ่อค้าชาวจีนจะได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ แล้ว เรือสำเภาจีนที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยยังเสียค่าธรรมเนียมเรือในอัตราที่ต่ำกว่าเรือของพ่อค้าชาติตะวันตก⁴

1 Nunn, Op.Cit., pp.82 - 83

2 Skinner, Op.Cit., p.9

3 Ibid., p.11

4 The Burney Papers, V.I, p.177 ; Wong Lin Ken, Op.Cit.,

การที่พ่อค้าชาวจีนมีความผูกพันกับประชาชนตลอดจนรัฐบาลไทยมากพ่อค้าชาติอื่นๆคงได้กล่าวมาแล้ว ยังผลให้พ่อค้าชาวจีนเป็นกลุ่มที่ได้เปรียบในการประกอบการค้าในเมืองไทย นอกจากนี้ชาวจีนยังเป็นผู้ที่เข้าใจและรู้วิธีปฏิบัติต่อระเบียบและธรรมเนียมการค้าแบบตะวันออกซึ่งได้แก่ระบบผูกขาดสินค้าของหลวง จึงสามารถดำเนินการค้าได้โดยไม่มีอุปสรรค วิธีการค้าของพ่อค้าชาวจีนเป็นตัวอย่างที่ดีให้พ่อค้าตะวันตกเห็นข้อเสียเปรียบของตนในด้านการค้ากับพ่อค้าจีนภายใต้ระบบพระคลังสินค้าของไทย ดังนั้นจึงพยายามเจรจาขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบการค้าของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

นโยบายส่งเสริมการค้ากับพ่อค้าทุกชาติ

รัฐบาลไทยไม่เพียงแต่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้พ่อค้าชาวจีนเข้ามาค้าขายกับไทยเท่านั้น หากแต่ยังส่งเสริมให้พ่อค้าชาติอื่นๆ ทั้งพ่อค้าตะวันตกและเอเชีย เข้ามาค้าขายกับไทยด้วย พ่อค้าชาวเอเชียซึ่งมักจะเป็นพวก แขก อินเดียน และอาหรับเป็นกลุ่มที่เข้ามาค้าขายกับไทยช้านานแล้วเช่นเดียวกับจีน พ่อค้าเหล่านี้มีจำนวนไม่มากนักและค้าขายในรูปของเอกชนเป็นรายย่อย พวกนี้เข้าใจวิธีปฏิบัติทางการค้าของรัฐบาลไทยในลักษณะการค้าต่างประเทศของประเทศทางตะวันออก และยอมรับวิธีปฏิบัติดังกล่าวของไทยด้วยดีตลอดมา พระมหากษัตริย์ไทยทรงมีการติดต่อกับเจ้านายอินเดียและแคว้นต่างๆในหมู่เกาะในมหาสมุทรอินเดีย เพื่อให้เรือสำเภาของพระองค์และคนไทยไปมาค้าขายได้โดยเสรีตามเมืองท่าของประเทศเหล่านั้น¹ นอกจากนี้พ่อค้าแขก อินเดีย และอาหรับแล้ว ยังมีพ่อค้าชาวญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาค้าขายและมีอิทธิพลอย่างมากในราชสำนักไทยในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม อย่างไรก็ตามเมื่อสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแล้ว การค้าของพ่อค้าญี่ปุ่นในเมืองไทยก็ชะงักลงเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่โปรดชาวญี่ปุ่น และทรงหวาดระแวงอิทธิพลของชาวญี่ปุ่น ครั้นต่อมาในพ.ศ. 2179 (ค.ศ. 1636) ญี่ปุ่นปิดประเทศของตน จึงไม่มีพ่อค้าชาวญี่ปุ่นออกเดินทางไปค้าขาย

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 75 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบรัฐบาล, 2507)

ยังประเทศอื่นๆ บทบาททางการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทยจึงสิ้นสุดลงในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
ปราสาททอง และกลับมีการฟื้นฟูการค้าต่อกันใหม่ภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้เปิดประเทศอีกครั้งหนึ่งในพ.ศ.
2397 (ค.ศ.1854)

นอกจากการติดต่อกับพ่อค้าชาวเอเชียแล้ว ในสมัยอยุธยาตอนกลางโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา รัฐบาลเห็นความสำคัญของการค้ากับชาติ
ตะวันตก จึงถือเป็นนโยบายที่จะพยายามชักนำให้ชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายกับไทย ด้วยการ
ให้ความสะดวกในการค้า พระราชทานที่ดินให้ชาวต่างประเทศตั้งบ้านเรือนและโรงสินค้า
ตลอดจนใช้วิธี การทางการทูตชักจูงให้รัฐบาลของชาติตะวันตกสนับสนุนและส่งเสริมให้พ่อค้าของ
คนเข้ามาค้าขายกับไทย นโยบายของรัฐบาลไทยที่มีต่อชาวตะวันตกในขณะนั้นเป็นแต่เพียงนโยบาย
ทางการค้าที่ต้องการจะส่งเสริมและสนับสนุนให้การค้าของไทยเจริญรุ่งเรือง โดยที่ยังไม่มีจุด
ประสงค์ทางการเมืองเข้าปะปน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในบางครั้งวิธีการที่รัฐบาลไทยปฏิบัติเพื่อ
ให้บรรลุถึงนโยบายทางการค้าของค่านั้นมีลักษณะที่เป็นการเมือง เป็นต้นว่า การชักนำให้อังกฤษ
และฝรั่งเศสเข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์เพื่อนำมาทอนอำนาจทางการค้าของฮอลันดามีให้
ดำเนินการผูกขาดการค้าในเมืองไทยแต่ผู้เดียว

ตั้งแต่สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงเป็นต้นมาตลอดจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทิศนคติ
ที่ไทยเคยมองชาวตะวันตกด้วยความเป็นมิตรได้เปลี่ยนแปลงไป เหตุการณ์จลาจลตอนปลายแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์ มีผลให้นโยบายการค้าเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยาตอนกลางด้วย
จะเห็นได้ว่าการดำเนินการค้าต่างประเทศนั้น รัฐบาลไทยมิได้มุ่งที่จะขยายตลาดการค้าต่าง
ประเทศของไทยด้วยการขอเปิดสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตกดังเช่นที่เคยปฏิบัติมา หากกลับ
ดำเนินการควบคุมการค้าของประเทศตะวันตกอย่างเข้มงวด ในขณะเดียวกันก็หันไปส่งเสริม
และสนับสนุนการค้ากับพ่อค้าชาวจีนเพิ่มมากขึ้น จนกล่าวได้ว่าชาวจีนเป็นชาวต่างชาติที่มีอิทธิพล
ทางการค้าสูงสุดในขณะนั้น¹ นโยบายไม่ส่งเสริมการค้ากับชาติตะวันตกเกิดจากความรู้สึกหวาด

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 37: เรื่องจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสซึ่ง
เข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินพระเจ้าเสือ และพระเจ้าท้ายสระ ภาค 4 (พระนคร:
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467) หน้า 26

ระวางว่าชาวตะวันตกจะเข้าแทรกแซงการเมืองภายในประเทศไทย ประกอบกับความหวัง
เกรงว่าพ่อค้าตะวันตกจะกลายเป็นคู่แข่งทางการค้าของสำเภาไทย อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยก็
ไม่ถึงกับปิดประตูตายสำหรับพ่อค้าตะวันตก เพราะยังอนุญาตให้เรือของพ่อค้าตะวันตกเข้ามาค้า
ขายได้ เพียงแต่มีเงื่อนไขว่าพ่อค้าเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางการค้าที่พระคลังเป็น
ผู้ควบคุมอย่างเคร่งครัด

นโยบายรักชวน์ให้พ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายกับไทยเพื่อขยายตลาดการค้าต่าง
ประเทศซึ่งเป็นเป้าหมายทางเศรษฐกิจนั้น รัฐบาลไทยต้องใช้ความเพียรพยายามหลายวิธี เป็น
ต้นว่าวิธีการทางการทูต ตลอดจนวิธีการทางการค้า ซึ่งได้แก่การเสนอสลัทธิพิเศษและผลประโยชน์
ทางการค้าต่างๆ จนกระทั่งพ่อค้าชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายเพิ่มมากขึ้น รัฐบาล
ไทยก็ประสบปัญหาห่างจากกรณีพิพาทอันเกิดจากการแข่งขันทางการค้าระหว่างพ่อค้าชาติต่างๆ¹
เป็นต้นว่าการณีพิพาทระหว่างอังกฤษกับฮอลันดาพ.ศ.2162 - 2163 กรณีพิพาทระหว่างฮอลันดา
กับโปรตุเกสพ.ศ.2167 กรณีชาวจีนล่อมโรงสินค้าของฮอลันดาพ.ศ.2207 หรือกรณีพิพาทระหว่าง
บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษกับพวกลอบค้าชาวอังกฤษ (Interlopers) ในพ.ศ.2229
(ค.ศ.1686) เป็นผลให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับอังกฤษในพ.ศ.2230² นอกจากนี้
แล้วรัฐบาลยังประสบเหตุการณ์จลาจลตอนปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์พ.ศ.2231 ซึ่งเป็น
เหตุการณ์ที่เตือนให้รัฐบาลในสมัยต่อมากลับไปทบทวนนโยบายใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มความ
รอบคอบและระมัดระวังการติดต่อและคบค้ากับพ่อค้าตะวันตก

รัฐบาลไทยตระหนักดีว่าการค้าต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยพัฒนาประเทศให้
เจริญรุ่งเรือง จึงให้การสนับสนุนการค้าต่างประเทศมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเนื่องจากการ
ค้าต่างประเทศทำรายได้จำนวนมากให้แก่รัฐบาล รัฐบาลจึงต้องควบคุมการค้าต่างประเทศ
อย่างใกล้ชิด โดยมีพระคลังสินค้าทำหน้าที่เป็นองค์กรสำคัญคอยควบคุมและผูกขาดการค้าต่าง
ประเทศ รัฐบาลไม่เพียงแต่จะสนับสนุนให้พ่อค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายกับไทยเท่านั้น หาก

¹ Graham, Op.Cit., V.II, pp.93 - 94

² กุ สมจิต อนุมานราชชน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (พระนคร: โรงพิมพ์
ไทยเชม, 2493) หน้า 114 ประกอบ

รัฐบาลยังทำการค้าเองอีกด้วยโดยผ่านทางพระคลังสินค้า เนื่องจากรัฐบาลไทยมีปัจจัยพร้อมที่จะทำการค้าสำเภาค้วยตนเอง เป็นต้นว่าสินค้าที่จะนำไปจำหน่ายและคนประจำเรือสำเภาราวจีน ตลอดจนพ่อค้าชาวจีนที่ให้ความช่วยเหลือในการซื้อขายสินค้าตามเมืองท่าต่างๆ ความสนธิสนมและผูกพันกับชาวจีนซึ่งเป็นชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาค้าขายกับไทยตลอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นเหตุให้รัฐบาลทุกสมัยมีนโยบายสนับสนุนและส่งเสริมการค้ากับจีน รัฐบาลได้ให้ความสนับสนุนและส่งเสริมการค้ากับพ่อค้าตะวันตกที่เดินทางเข้ามาค้าขายกับไทยในสมัยอยุธยาตอนกลาง แต่ภายหลังเหตุการณ์จลาจลตอนปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์แล้ว รัฐบาลเกิดอคติและไม่ไว้วางใจชาวตะวันตก ถึงแม้ว่าจะยังคงอนุญาตให้พ่อค้าตะวันตกเดินทางเข้ามาค้าขายในประเทศไทย แต่ก็ปราศจากความกระตือรือร้นที่จะส่งเสริมชาวตะวันตกอย่างจริงจัง นโยบายและทัศนคติดังกล่าวได้ยึดถือปฏิบัติตลอดมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ทราบถึงนโยบายและทัศนคติของไทยที่มีต่อคนจึงพยายามแก้ไขทัศนคติดังกล่าว เพื่อฟื้นฟูสัมพันธไมตรีทางการค้าที่เคยมีต่อกัน

วิธีการดำเนินการค้าในระบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า ตลอดจนนโยบายทางการค้าที่รัฐบาลไทยพอใจที่จะสนับสนุนและค้าขายกับชาวจีนและชาวเอเชียอื่นๆมากกว่าที่จะค้าขายกับชาวตะวันตกซึ่งเป็นพวกที่คนไทยหวาดระแวงนั้น เป็นวิธีการและนโยบายที่รัฐบาลไทยสมัยรัตนโกสินทร์รับมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย และกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการฟื้นฟูการค้าของพ่อค้าตะวันตกในประเทศไทย เป็นข้อปฏิบัติที่ไม่มีความเสมอภาคต่อพ่อค้าชาติต่างๆ ดังนั้นทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจึงพยายามเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย